

Cephe kaplama malzemelerinin simgesel anlamı, bir değerlendirme çalışması

Onur ERMAN*, **Gülden AYALP**

Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 01330, Balcalı, Adana

Özet

Yapılaşmış çevrenin anlamı üzerine odaklanan pek çok çalışma yapının kendisine ait unsurlarla anlam ilettiğini göstermektedir. Sözü edilen çalışmalar yapının biçimi, büyüklüğü, rengi, mimari tarzı gibi unsurlarına dayanarak yapının anlamını sorgulamaya çalışmıştır. Bu çalışma ise; mimari yapısal çevrenin biçimlendirilmesinde kullanılan ve anlam ilettiği düşünülen malzemenin simgesel anlamı üzerine odaklanmaktadır. Cephe kaplaması olarak kullanılan malzemelerin işlevden bağımsız, kendi başına ilettiği anlam ile bir işleve bağlı olarak biçimlenmiş bir yapıda kullanılması durumunda ilettiği anlamların belirlenmesi ve karşılaştırılması bu çalışmanın konusudur. Bu kapsamda; malzemenin her iki durumda ilettiği anlamlar saptanmış, böylece malzemenin işlevsel bir yapıda kullanılması durumunda anlamının değişip değişmeyeceği sorgulanmıştır. Anlamın değişmesi konusunda yapılacak karşılaştırma için yaygın bir işlev olması ve kullanıcısının kimliğini yansıttığı görüşünden yola çıkarak konut tercih edilmiştir. Malzemelerin uygulandığı konut görüntüleri inşa edilmiş örnekler yerine simülasyonla elde edilmiştir. Böylelikle deneklerin görüntülerde konutun biçim ve büyüklüğü, mimari tarzı gibi konulardan etkilenecek yorum yapması engellenmeye çalışılmıştır. Uygulama için taş, ahşap, sıva, tuğla ve kompozit malzeme seçilmiştir. Konutta kullanılan malzemelerin anlamı, deneklerin konutun varsayılan kullanıcısı hakkında ilettiğini düşündükleri anlamlara dayanarak bulunmuş ve malzemenin işlevden bağımsız ilettiği anlamlarla karşılaştırılmıştır. Uygulama çalışmasından elde edilen sonuçlar seçilen malzemelere göre anlamın hangi yönde değiştiğini gösterirken; malzemelerin ilettikleri anlama dayanarak kullanılabilmesi işlev tiplerinin de neler olabileceği konusunda da bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Simgesel anlam, cephe kaplama malzemesi, konut.*

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Onur ERMAN. oerman@cu.edu.tr; Tel: (322) 338 60 84-2913.

Bu makale, yazarlar tarafından gerçekleştirilen özgün bir araştırma çalışmasından hazırlanmıştır. Makale metni 11.07.2007 tarihinde dergiye ulaşmış, 22.04.2008 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 31.08.2009 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Symbolic meaning of the façade surfacing materials -An evaluative study

Extended abstract

A great number of studies which focused on the meaning of the built environment pointed out that buildings convey meaning with their components. In the examination of the meaning of a building these studies generally used components such as, form, size, color and style. However this study looks at the symbolic meaning of building materials which were used in the shaping of the built environment and which were thought to be conveying meaning. The subject matter of the study is both the determination and comparison of the meanings that façade finishing materials themselves convey free from their function and the meanings that they convey when used on a building which is shaped in relation to its function. Within this framework the study composed of three stages. The meanings of the materials themselves were determined in the first stage, the meanings of the materials which are used on a functional building were determined in the second stage and the meanings which are obtained in the first and second stages were compared in the last stage of the study. In this way; through the comparison of the meanings that materials convey, it was questioned if the conveyed meanings of the materials differ in relation to function or not.

A survey study was conducted to evaluate the conveyed meanings of the materials through the use of semantic differentiation scales. 21 Adjective pairs were selected and used in all phases of the survey. The subject group consisted of 14 academics working at Çukurova University, Department of Architecture, showing a homogenous character in terms of their education, income level and profession. For the comparison of the changes in the meaning, dwelling was selected as the functional building type because of it is considered as a building type which reflects its users' identity naturally. A large number of studies on the meaning of dwelling reveal that qualities of dwelling convey meanings about its user's characteristics. Façade finishing materials which are used at dwellings are also thought to be conveying meanings about their users. Therefore; in order to be able to follow the changes in the meanings that materials convey in relation to function, the conveyed meaning is inquired through the

characteristics of the users of the dwellings. At this stage of the study; the subjects are requested to evaluate the personal characteristics of the users by considering the materials used in the dwelling. In this way it is intended to ascertain the meanings that materials convey in relation to their use in the dwelling. The images of the dwellings and materials themselves obtained by using simulation techniques instead of using the images of previously built dwellings. In this way it is aimed to prevent the subjects' evaluations to be influenced from the form, style and size of the dwelling. Five different building materials were selected for the study; stone, wood, plaster, brick and composite materials. Meanings of the materials which are used on the dwellings are mainly obtained depending on the characteristics of the constructed users of the simulated dwellings. These meanings are compared with the meanings that the materials themselves convey.

With the comparison of materials themselves and materials in relation to function, clear findings were reached that the conveyed meaning changes. For example; subjects evaluated stone as the material which conveys the meaning of impolite most. On the other hand plaster was evaluated as the material that conveys the meaning of impolite most when used on a dwelling. It is assumed, that, regardless of function, subjects evaluated the meaning of stone as impolite regarding to its nature. However when evaluation was made in relation to function, the subjects evaluated the constructed user of the dwelling and taken impoliteness as a negative personal characteristic. As a result they have described impoliteness with plaster to which they ascribed negative meanings. With these results it is confirmed that the conveyed meaning of a material can change in relation to function and façade finishing materials of a dwelling can affect the evaluation of the characteristics of the users. Furthermore it was determined that; meanings of materials emanate from physical characteristics of materials and whether the material is natural or artificial affect these meanings.

In conclusion the findings of the study designate the direction of differentiations in the conveyed meanings of the chosen materials. Also the results give us some clues about the appropriate functions in which different materials could be used.

Keywords: Symbolic meaning, façade surfacing materials, dwelling.

Giriş

Broadbent (1975); mimari tasarımın amacını insan aktiviteleri için zemin oluşturmak, dış çevreden iklimsel olarak soyutlanmış bir mekan oluşturmak, insanın duyularına hitap etmek, inşa edildiği alanın ve ürünün değerini değiştirmek, mevcudiyetiyle içinde yer aldığı alanı etkilemek şeklinde belirler. Mimarlık mesleğinin ve tasarım çalışmalarının temel odaklarından biri estetik yaratım olduğu düşünülürse; mimari ürünün duyulara hitap ederken en büyük etkinin görsel duyu üzerinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tasarımın görsel yönü konusunda yapılan çalışmalar çevre ile algılayan kişi arasında gelişen sürekli etkileşimin sonucu olarak oluşan estetik tepkiyi sınıflamaya çalışmıştır (Lang 1988; Nasar, 1994). Buna göre estetik deneyimlere bağlı olarak oluşan estetik tepki üçe ayrılır (Lang, 1988):

- Duyusal Estetik: Çevreden alınan duyuların hoşlanılabilirliği ile ilgilidir. Çok boyutludur, gözlemcinin algısal sisteminin uyarılması ile ilgilidir. Çevrenin renk, koku, doku, ses gibi uyaranlarına bağlı olarak oluşur.
- Biçimsel Estetik: Görsel dünyada şekillerin, ritmin, karmaşıklığın, dizilimin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bu kavramlar ayrıca işitsel, kokusal ve dokunsal dünyayla da ilişkilendirilebilir.
- Simgesel estetik: Çevrenin gözlemciye haz veren birleşmiş anlamların birlikte değerlendirilmesi ile oluşur.

Yapılaşmış çevrede simgesel estetik konusunda; gözlemcilerin yapı yüzeylerini içerik değişkenleri ile değerlendirdiği böylece birleşmiş anlamlara ulaştığı söylenebilir. Bu değişkenler yapının fiziksel özellikleri ile ilgilidir ancak sadece onlar tarafından belirlenmezler. İçerik değişkenleri yapının bireyin zihnindeki temsilini ve bu temsil ile yapının birleşmiş anlamlarını yansıtır. İçerik değişkenleri içinde yer alan birleşmiş anlamlar işaretel ve çağrışımsal anlam şeklinde adlandırılabilir. Anlam bütünü; işaretel ve çağrışımsal anlamın birine veya her ikisine de bağlı olarak oluşabilir (Nasar, 1994).

İşaretel anlam yapının ne olduğuna ve nasıl kullanıldığına-işlevine ilişkin anlamdır. Yapının işlevsel tip kategorisi içinde gruplanmasını sağlar. Okul, konut, işyeri gibi. Çağrışımsal anlam ise; kullanıcısının ve yapının kalitesi ve karakteri hakkında yorumları kapsar. Böylece gözlemci yapının ne olduğuna karar verebilir (konut, işaretel anlam), yapının kullanıcısının karakteri hakkında fikir yürütebilir (zevkli-zevksiz, çağrışımsal anlam).

Çalışma; fiziksel çevrenin simgesel estetik boyutuna simgesel anlam yardımıyla yaklaşarak, mimari üründe bir estetik unsur olarak cephe kaplama malzemelerinin anlamsal analizini yapmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda; belirli bir işleve bağlı olarak kullanıldığında kaplama malzemelerinin anlamının nasıl değiştiği sorgulanmaktadır. Bunun için de çalışma işaretel ve çağrışımsal anlamın ayırımını yaparak belirlenmiş işlevsel tipte işaretel anlamın sorgulanmasından çok çağrışımsal anlamın sorgulanmasına odaklanmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda; ilgili teorik çerçevenin tartışılmasının ardından simgesel anlam konusu tartışılarak anlamın oluşumu, mimaride anlam oluşturan elemanların incelenmesi, malzemenin anlamı nasıl ilettiği ve işleve bağlı olarak anlamın nasıl değiştiği yapılan uygulama çalışmasıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

Teorik çerçeve

Çalışma anlamın oluşum sürecine dilbilimsel yaklaşımla ışık tutmaya çalışacaktır. Bu nedenle anlamın oluşumu kısaca dilbilimsel yaklaşımla çözümlenecek, ardından yapısal çevrede; çevrenin algılanabilir niteliklerine bağlı olarak nasıl değerlendirildiği Estetik Tepki Kavramsal Modeli üzerinde tartışılmaya çalışılacaktır

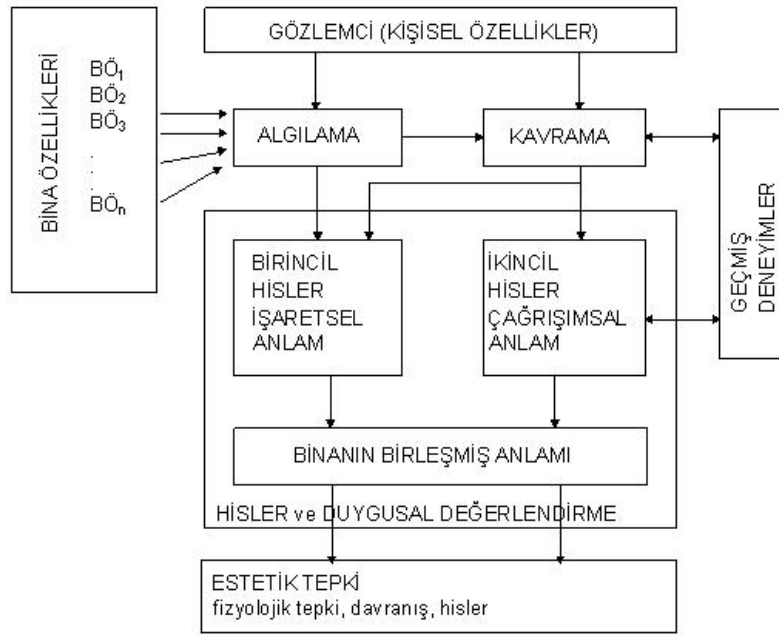
Dilbilimsel çerçevede anlam oluşturan bütün gösterge olarak adlandırılmaktadır. Bu bütün yapısal olarak gösteren ve gösterilenden oluşur (Saussure F., 1966, sf:66). Göstergeler fiziksel yapıdadır, duyusal olarak algılanabilir ve betimlenebilir. Göstergelerin fiziksel yapısı kullanıcılar tarafından şekillendirilir, en temel anlamda da göstergenin bir uyaran olarak anlam oluştur-

duğu söylenebilir. Eco (1980, sf:17) da gösterge ve anlam ilişkisine değinerek; “eğer bir A belli bir tepkiyi başlatan uyarıcı bir objenin yokluğunda objenin yerine geçerek; belirli koşullar altında tepki dizisi oluşturuyor ve A başka bir şeyin yaptığı gibi amaca yönelik olarak davranışı kontrol edebiliyorsa; A bir göstergedir” diyerek anlama bağı olarak da bir davranışın ortaya çıktığını ifade eder.

Gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki düzeyi anlamın soyut ya da somut biçimde olmasını belirler. Gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki düzeyi kültür, gelenek-görenek gibi kabul edilmiş düzenlere, toplumsal kurallara, algılayan kişinin özelliklerine bağı olarak değışir. İlişki düzeyi ne kadar sınırlandırılmış ve belirlenmiş ise gösterge ve anlam ikonik, ne kadar keyfi, değışken ve çeşitlenmiş ise gösterge ve anlam simgesel olur (Fiske, 1990, sf: 56). Çalışma konusu olan simge; bir şeyin yerine geçen herhangi bir şey (Hartshorne ve Weiss, 1960, sf: 135) şeklinde tanımlanırken; “simge” geleneklere, tesadüflere ya da çağrışımlara bağı olarak orta çıkabilir. Bir simge; kavrama sürecinin sonunda oluşur ve algılanan obje işlevsel kullanımının ötesinde bir çağrışım kazanır (Lang, 1988, sf:13).

Anlamın oluşumu süreci çevreden alınan bir uyarıcı ile başlar. Alınan uyarıcı algılama süreci içinde kişisel özelliklere bağı olarak sürece dahil edilir. Algılanan objenin anlamı bazen bilinçli bir şekilde oluşurken çoğunlukla bu anlam bilinçsiz bir şekilde ortaya çıkar. Nasar (1994) özellikle işaretel anlama bağı olarak oluşan biçimsel estetiğin bir değerlendirmeye bağı olmadan kavrama sürecinden bağımsız bir biçimde oluştuğunu belirtir. Algılama sürecinde işlenen bilgi kavrama sürecine aktarılır ve burada geçmiş deneyimlerle değerlendirilir. Ardından da bilgi çağrışımsal ve işaretel anlama dönüştürülür. Duygusal değerlendirme sonucunda bu iki anlam da birlikte algılanan objenin birleşmiş anlamını meydana getirir. Oluşan birleşmiş anlam da estetik tepkiyi oluşturur. Estetik tepki; anlama bağı olarak hisleri, fizyolojik tepkileri ve davranışı kapsar (Şekil 1).

Modele göre algılanan fiziksel çevrenin biçimsel ve boyutsal yapısı, örüntüsü ve mekansal ilişkileri birincil hisler-işaretel anlam kapsamında yorumlanır. Bir fiziksel örüntü birincil hisler kapsamında; geniş-dar, yüksek alçak, sık-seyrek, kalabalık-tenha şeklinde anlamlandırılabilir. Ayrıca örüntünün işlevsel anlamı birincil hislere dahil olur. İkincil hisler-çağrışımsal an-

Şekil 1. Estetik Tepki Kavramsal Modeli (Nasar'ın (1994) Olasılıklı Estetik Tepki Modelinden uyarılma)

lam kapsamında ise örüntü; ferah-boğucu, düzenli-düzensiz, karmaşık-basit, hoş-hoş değil, ferah-boğucu ve benzeri şekilde anlamlandırılabilir. Birincil ve ikincil hisler birleşmiş anlamı oluşturarak estetik tepkinin gerçekleşmesini sağlar. Fiziksel çevreye uyum veya değiştirme gibi temel davranışlar estetik tepki içinde gerçekleşir.

Mimarlıkta anlam ve malzemenin simgesel anlamı

Mimarlıkta anlamın sorgulanmasında dilbilim pek çok çalışma için yol gösterici olmuştur. Lawrence (1987); göstergebilimin teorilerini mimariye adapte ederek, mimari yapının da bir dil gibi kendisini oluşturan parçaları ile anlam iletmekte olduğunu öne sürerken; başka bir çalışmada da mimari bütünün bir iletişim ögesi olduğu düşüncesiyle, parçaların dizimsel ya da dizgesel yapıyla bütün içinde yer alışlarının ve buna bağlı olarak ilettikleri anlamın irdelenebileceği konusu ele alınmıştır (Yücel A., 1981). Dildeki anlatımın mimaride, mimari bütüne karşılık geldiği düşünülerek mimari öğeyle dilsel öğeler arasında paralellikler kuran bu çalışmada; anlatı nasıl ki cümlelerden, kelimelerden, kelimeleri oluşturan harfler ve seslerden oluşuyorsa; mimari bütünü oluşturan parçaları da benzer biçimde malzeme boyutuna dek indirgeyip simgesel anlamın analiz edilebileceği düşünülmektedir. Bir anlamlar organizasyonu olarak yapılaşmış çevrede bu nedenle malzemenin, biçimin ve detayların anlamın oluşumunda rol oynadığı söylenebilir.

Yapılaşmış çevrede anlam oluşturan unsurlar birer simge olarak ele alınabilir ve malzeme, renk, aydınlatma ve doku yüzeyleri, mimari tarz gibi yapıya ait öğelerin her biri bu unsurlara dahil olur. Lang'e (1988) göre bina konfigürasyonu, mekansal konfigürasyon, malzeme, aydınlatma ve renklendirme mimari yapıda simge olarak anlam oluşturabilecek unsurlardır. Bina biçimleri ve örüntüleri, mekansal düzen içinde hacimler; kapalılık; seyrek veya yoğun oluş; sınırlılık ve açıklık; düşeylik ve yataylık, aydınlatma seviyesi, rengi, yönü, aydınlatma kaynağının türü, aydınlık ve gölge düzeyi ile yapı renkleri toplumca kabul edilmiş olan düzene

dayanarak simgesel bir anlam iletmektedir. Malzeme konusunda ise; belirli malzemeler, kullanım ile belirli bina tipleriyle bir arada anılabilirler veya yapının niteliğini belirtmek için kullanıldığı söylenebilir. Örneğin 1960'lı yıllarda cam yüzeyli giydirme cephe büro binaları için bir gösterge halini almıştır. Mies Van Der Rohe'nin Seagram Büro Binası bu cephe sisteminin kullanıldığı ilk büro binalarındandır. Bu cephe sistemi ve malzeme rasyonellik, mağrurluk, ciddiyet, kişisellikten uzak olma gibi anlamlarıyla büro binasının işlevsel içeriği ile örtüşmektedir (Karageç, 2002).

Sadalla ve Sheets (1993) de yapı malzemesinin kullanıcıyı temsil edişini konut üzerinde değerlendiren bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada simgesel bir eleman olarak yapı malzemesinin ev sahiplerinin kimliği arasındaki ilişki sorgulanarak malzemenin sosyal anlamı ve malzeme tercihinde kişiliğin rolü araştırılmaya çalışılmıştır. Kişisel temsil teorisi üzerine kurgulanan çalışma malzemeyi mevcut özellikleri ile yaşayan bir organizma gibi ele alır. Kişiliğin oluşumunda bir "tür"e ait doğrudan gözlenemeyen içsel özelliklerin etkili olduğu; yapı malzemesinin de görünür fiziksel ve işlevsel özelliklerin yanında bu özelliklere bağlı olarak anlamlandırılan kişilik özelliklerine sahip olduğu öne sürülmektedir. Buna göre; malzemeye ait kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi ile malzemenin anlamının oluştuğunu belirtilmektedir. Çalışma örnek olarak ahşabın algılanabilir ve işlevsel özelliklerinin hafif, doğal, organik olmasının sıcak tonlu renklerinin; kişilik özelliği olarak duygusal, sakin, canayakın ve kırılğan olarak anlamlandırılabilceğini söyler. Çalışmanın sonuçları; kullanıcıların kendi kişilik özelliklerine paralel anlamlar sunan yapı malzemelerini tercih ettiklerini, kullanıcıların tercihleri yardımıyla kendi kişiliği hakkında bilgi vermeye çalıştığını göstermektedir.

Yukarıda ele alınan çalışmalar ışığında, bu çalışma da malzemenin anlam ilettiğini kabul ederek; malzemenin fiziksel özellikleri nedeniyle kendi doğasından kaynaklanan bir anlamı olduğunu bunun malzemenin işaretsel anlamı (birincil his) olarak ele alınabileceğini, birincil hislere bağlı olarak da çağrışımsal anlamların (ikincil

his) oluştuğunu öne sürmektedir. Bu varsayımlar ışığında taş doğasından kaynaklanarak sert ve soğuk (işaretsel anlam) ve güçlü, güvenilir (ikincil his) olarak anlamlandırılabilir. Ancak sunulan anlamın, anlamı ileten nesnenin içinde yer aldığı koşullara göre değişebileceği düşünülmektedir. Pek çok çalışma belirli bir işlev kapsamında ele alınan yapıya ait unsurların kullanıcısı hakkında spesifik anlamlar ilettiğini belirtmektedir (Duncan 1985, Cherulnik ve Wilderman 1986, Nasar 1989). Bu nedenle malzemenin ilettiği anlamın bir işleve bağlı olarak değişiminin sorgulanması da çalışmada ele alınmıştır. Bu amaçla konut gibi belirgin bir işleve bağlı olarak anlamın değişimi izlenmeye çalışılmıştır. Değişimin izlenmesi için konutun tercih edilmesinin sebebi; işlev olarak yaygın olması ve konutun simgesel anlam iletiminde etkin bir araç olarak görülmesidir (Cooper 1974, Becker 1977).

Değerlendirme çalışması

Malzemenin işlevden bağımsız olarak ilettiği anlamın saptanması ve malzemenin belirli işleve bağlı olarak uygulandığında ilettiği anlamın değişiminin değerlendirilmesi gerçekleştirilen anlamsal analiz çalışmasının ana konusudur. Anlamsal analiz çalışmasında hedefler;

1. Malzemenin fiziksel özelliklerine bağlı olarak ilettiği anlamın tespiti,
2. Malzemenin belirli bir işleve bağlı olarak kullanıldığında gözlemciye hangi anlamları ilettiğinin saptanması,
3. Malzemenin işlevden bağımsız ilettiği anlamla, işleve bağlı olarak ilettiği anlamın farklılaşım farklılaşmadığının belirlenmesi,
4. Malzeme ve işlev (gösteren ve gösterilen) ilişkisine dayanarak belirlenen malzemelerin hangi işlev için uygun olabileceğinin sorgulanmasıdır.

Değerlendirme sıfat çiftlerini içeren anlamsal farklılık skalaları üzerinden iki aşamada yapılmıştır. Birinci aşamada malzemenin işlevden bağımsız anlamı, ikinci aşamada ise işleve bağlı olarak malzemenin anlamı sorgulanmıştır. Çalışmanın iki aşamasında da aynı 21 adet sıfat çifti kullanılmış ve 6 değerli Likert Ölçeği üze-

rinde sıralanmıştır. Malzemenin ilettiği anlamlar; kişisel özellik, yaratıcı özellik, sosyal statü ve erillik şeklinde dört grupta ele alınmış ve oluşturulan anlam gruplarına yönelik olarak sıfat çiftleri saptanmaya çalışılmıştır. Kişisel özelliklerle ilgili sıfat çiftleri; sıcak-soğuk, rahat-gergin, kibar-kibar değil, hoş-hoş değil, güvenilir-güvenilir değil, evcimen-evcimen değil, duygusal-duygusal değil, entelektüel-entelektüel değil, yaratıcı özelliklerle ilgili sıfat çiftleri; sanatsal-sanatsal değil, modern-modern değil, etrafını düşünen-kendini düşünen, dışa dönük-çekingen, gösterişli-mütevazı, sosyal statü ile ilgili sıfat çiftleri; mantıklı-mantıksız, kültürlü-kültürsüz, güçlü-zayıf, ciddi-ciddi olmayan, aktif-pasif, erillik ile ilgili olan sıfat çiftleri ise; narin-kaba, erkek-dişi, dayanıklı-dayanıksız olarak belirlenmiştir.

Uygulama çalışması düzenlenmiş görüntülerin sıfat çiftleri ile değerlendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Uygulamada gerçek malzeme ve uygulama görüntüleri yerine simulasyon görüntüleri kullanılmıştır. Özellikle konutta malzemenin anlamının sorgulanmasında gözlemcinin yapının biçimsel diğer özelliklerine bağlı olarak yorum yapmasını engellemek; böylece biçimsel özelliklerin değerlendirme kriteri olmasını önlemek ve farklı malzemenin aynı koşullar altında aynı yapıda kullanımını canlandırabilmek için bu yöntem uygun bulunmuştur. Anlamın oluşumunda meslek, eğitim, gelir gibi kişilik özelliklerinin etkin olduğu bilinmektedir. Ancak çalışmada bu özelliklere bağlı olarak oluşan anlam sınırlanmayacağı için denek grubunun bu özellikler açısından homojen nitelikte bir grup oluşturmasına çalışılmıştır. Bu amaçla 14 kişilik denek grubu Ç.Ü. Mimarlık Bölümü Öğretim Elemanları arasından oluşturulmuştur.

Çalışmanın her iki aşamasında değerlendirilecek olan malzemeler; malzemenin yaygın kullanılıyor olması, teknolojik unsurlar ve malzemenin doğası dikkate alınarak belirlenmiştir. Böylelikle taş, ahşap, tuğla, sıva ve kompozit kaplama değerlendirilmek üzere seçilmiştir. Belirlenen malzemelerin ve bu malzemelerin uygulandığı konutun simulasyon görüntüleri hazırlanmıştır. Toplam 10 adet görüntü ilk grupta malzeme, ikinci grupta her malzemenin konutta uygulan-

ması olmak üzere sırasıyla gösterilmiştir (Şekil 1, Şekil 2). Uygulama sırasında deneklerden; ilk aşamada malzemenin uyandırdığı anlamı, ikinci aşamada da malzemenin uygulandığı konutun kullanıcılarının kişilik özelliklerini skala üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Konutun özel bir işleve sahip mimari unsur olarak kullanıcılarının kişilik özelliklerini yansıttığı, özellikle müstakil konutta seçilen malzemenin, biçim, renk, doku, boyut gibi fiziksel özellikleri ile kullanıcılarının kişiliği, sosyal statüsü, zevk ve beğenileri hakkında bilgi verdiği pek çok çalışmada ortaya konulmuştur (Becker, 1977; Arias, 1993; İmamoglu, 1996; Karagenc, 2002). Bu düşünceden yola çıkarak malzemenin işleve bağlı olarak ilettiği anlamın değerlendirilmesinde varsayılan kullanıcının özelliği bir araç olarak görülerek kullanıcının kişiliği aracılığıyla malzemenin işleve bağlı olarak anlamının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Önerilen yöntemle; malzemenin işlevden bağımsız ve bir işleve bağlı olarak kullanıldığında anlamın değişimi sorgulanmıştır.

Elde edilen bulgular

Uygulama çalışmasından elde edilen veriler SPSS 12.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde frekans dağılımına ve Marginal Means değerlerine bakılmıştır.

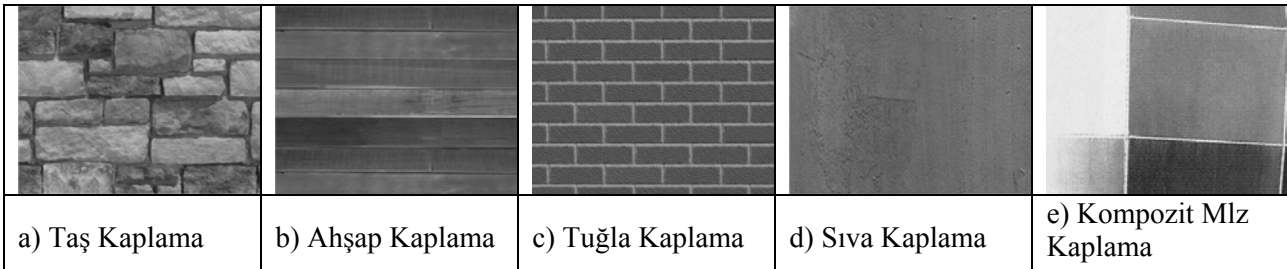
Frekans analizi sonuçları

Frekans analizine bağlı olarak malzemenin aldığı değerlere göre dağılımı Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmeye çalışılmıştır.

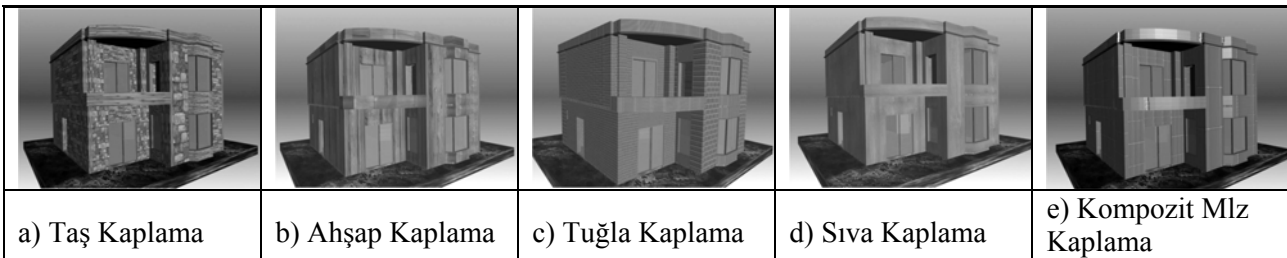
İşlevden bağımsız ve işleve bağlı olarak malzemenin anlamının nasıl değiştiği tablolardan izlenebilmektedir. Malzemeler işlevden bağımsız olarak daha olumlu yönde daha çok değer alırken; işleve bağlı olarak kullanılması durumunda olumlu değerlerin azaldığı görülmektedir. Formda açık uçlu olarak yer alan son soruda; belirtilen malzemelerin hangi işlevler için daha uygun olacağı sorgulanmış ve yanıtlar frekans analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre uzmanlar; taş malzemenin konutta (%84.6) ve anıtsal yapılarda (%15.4), ahşap malzemenin; konutta (%92.3) ve eğitim yapılarında (%15.4), sıvanın hiçbir yapı tipinde (%84.6), tuğlanın; konutta (%69.2) ve eğitim yapılarında (%23.1), kompozit malzemenin ofis yapılarında (%46.2) ve ticaret merkezlerinde (%30.8) kullanılmasını daha olumlu bulmuşlardır.

Marginal değer analizi sonuçları

Verilen sıfat çifti grupları içinde malzemenin olumlu veya olumsuz yönde en çok ilettiği anlamı bulabilmek için General Lineaer Model analizi yapılarak Univariate Marginal Means

Şekil 2. Uygulamada kullanılan malzeme görüntüleri

Şekil 3. Uygulamada kullanılan simulasyon konut görüntüleri

Tablo 1. Malzemenin işlevden bağımsız anlamının frekans dağılımı

		+3	+2	+1	-1	-2	-3		
KİŞİSEL ÖZELLİK	Sıcak							Soğuk	
	Rahat							Gergin	
	Kibar							Kibar değil	
	Hoş							Hoş değil	
	Güvenilir							Güv. değil	
	Evcimen							Evcim. değil	
	Duygusal							Duyg. değil	
	Entelektüel							Entel. değil	
YARATICI ÖZ.	Sanatsal							Sanat. değil	
	Modern							Modrn değil	
	Etr. Düşünen							Kend. düş.	
	Dışa dönük							Çekingen	
STATÜ	Gösterişli							Mütevazi	
	Mantıklı							Mantıksız	
	Kültürlü							Kültürsüz	
	Güçlü							Zayıf	
	Ciddi							Ciddi değil	
ERİLİK	Aktif							Pasif	
	Narin							Kaba	
	Erkek							Dişi	
	Dayanıklı							Dayanıksız	

değerlerine bakılmıştır. Univariate Marginal Means değerlerine göre malzemenin belirlenen dört sıfat çifti grubu içinde en çok hangi anlamları iletildiği, ve bu sıfat çiftleri arasından malzemenin olumlu ve olumsuz yönde en çok değer aldığı sıfat çiftleri bulunmaya çalışılmıştır. Bunun için 6'lı skala üzerinde elde edilen marginal means değerleri 1'e yakın olmak pozitif, 6'ya yakın olmak da negatif olarak dikkate alınarak sonuçlar yorumlanmıştır.

- **Malzemenin sıfat çifti grupları içinde en çok iletildiği anlamlar**

Malzemenin verilen sıfat çifti grubu içinde olumlu ve olumsuz yönde en çok aldığı değerlere bakılmıştır (Tablo 3).

- **Malzemenin en çok değer aldığı sıfat çiftleri**

Değerlendirilen malzemeler arasında; aynı sıfat çifti için hangi malzemenin en çok değer aldığına bakılmış, böylece malzemenin diğerlerine göre en çok iletildiği anlam bulunmaya çalışılmıştır (Tablo 4).

Tablo 2. Malzemenin işleve bağlı anlamının frekans dağılımı

		+3	+2	+1	-1	-2	-3		
KİŞİSEL ÖZELLİK	Sıcak							Soğuk	
	Rahat							Gergin	
	Kibar							Kibar değil	
	Hoş							Hoş değil	
	Güvenilir							Güv. değil	
	Evcimen							Evcim. değil	
	Duygusal							Duygu. değil	
	Entelektüel							Entel. değil	
YARATICI ÖZ.	Sanatsal							Sanat. değil	
	Modern							Modrn değil	
	Etr. Düşünen							Kendini düş.	
	Dışa dönük							Çekingen	
	Gösterişli							Mütevazi	
STATÜ	Mantıklı							Mantıksız	
	Kültürlü							Kültürsüz	
	Güçlü							Zayıf	
	Ciddi							Ciddi değil	
	Aktif							Pasif	
ERİLİK	Narin							Kaba	
	Erkek							Dişi	
	Dayanıklı							Dayanıksız	

Sonuçlar ve tartışma

Çalışma temelde; malzemenin algılanan özelliklerine bağlı olarak anlam iletildiği varsayımına dayanmaktadır. Ancak çalışmanın esas sorguladığı konu; malzemenin işleve bağlı olarak kullanıldığında anlamının değişip değişmediğinin bilinmesidir. Bu kapsamda malzemenin kendi başına-işlevden bağımsız olması halinde ve işleve bağlı olarak kullanılması halinde iletildiği anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar

genel olarak malzemenin algılanan özelliklerine dayanarak anlam ilettiği varsayımını desteklemektedir. Buna göre dört sıfat çifti grubu içinde işlevden bağımsız olarak en olumlu anlamı taş

ve ahşabın en olumsuz anlamı ise sıvanın, işleve bağlı olarak ise en olumlu anlamları ahşap, kompozit, tuğla ve taşın, en olumsuz anlamı ise yine sıvanın ilettiği görülmüştür.

Tablo 3. Malzemenin sıfat çifti grupları içinde en çok ilettiği anlamlar

		Taş		Ahşap		Tuğla		Sıva		Kompozit	
		işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı
KİŞİSEL ÖZELLİK	Sıcak			●1.85	●2.69						
	Soğuk							●5.08	●5.15		
	Rahat			●2.00	●2.62						
	Gergin							●5.08	●4.85		
	Kibar			●2.23	●3.00						
	Kibar değil							●5.23	●4.77		
	Hoş	●2.23			●3.46		●3.46				
	Hoş değil							●5.23	●4.69		
	Güvenilir	●2.23			●3.08						
	Güvenilir değil							●4.46	●4.00		
	Evcimen			●2.31	●2.69						
	Evcimen değil							●5.08	●4.54		
	Duygusal			●2.46	●2.69						
	Duygusal değil							●5.23	●5.00		
	Entelektüel									●2.77	●3.38
Entelektüel değil							●5.08	●4.92			
YARATICI ÖZELLİK	Sanatsal	●3.00			●3.54						
	Sanatsal değil							●5.31	●4.69		
	Modern									●2.69	●2.23
	Modern değil		●4.69					●4.46			
	Etrafını düşünen			●2.62			●3.54				
	Kendini düşünen							●4.38	●4.69		
	Dışa dönük	●2.85								●2.85	●2.62
	Çekingen							●3.92	●4.15		
	Gösterişli	●2.69	●3.00								
	Mütevazı							●4.00	●4.23		
SOSYAL STATÜ	Mantıklı	●2.92									●3.00
	Mantıksız		●4.08					●4.15			
	Kültürlü			●2.77							●3.38
	Kültürsüz							●4.38	●4.38		
	Güçlü	●1.77					●2.54				
	Zayıf							●4.00	●4.08		
	Ciddi	●2.38					●2.54				
	Ciddi olmayan							●4.46	●4.15		
	Aktif									●3.00	●2.92
	Pasif							●4.38	●4.62		
ERİLLİK	Kaba							●4.23	●4.62		
	Narin			●2.62	●2.46						
	Erkek	●2.23	●2.38								
	Dişi			●4.23	●4.15						
	Dayanıksız	●1.85	●2.38					●4.23			

Tablo 4. Marginal Means değerlerine göre malzemenin olumlu ve olumsuz yönde en çok değer aldığı sıfat çiftleri

		Taş		Ahşap		Tuğla		Sıva		Kompozit	
		işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı	işlevden bağımsız	işleve bağlı
KİŞİSEL ÖZELLİK	Sıcak			●1.85							
	Soğuk								●5.15		●4.85
	Rahat				●2.62						
	Gergin										
	Kibar										
	Kibar değil	●3.85									
	Hoş										
	Hoş değil										
	Güvenilir										
	Güvenilir değil										
	Evcimen										
	Evcimen değil									●4.85	
	Duygusal										
	Duygusal değil										
	Entelektüel										
	Entelektüel değil							●4.00			
YARATICI ÖZELLİK	Sanatsal										
	Sanatsal değil							●5.31			
	Modern									●2.69	●2.23
	Modern değil		●4.69			●4.00					
	Etrafını düşünen										
	Kendini düşünen										
	Dışa dönük										
	Çekingen										
	Gösterişli										
	Mütevazı										
SOSYAL STATÜ	Mantıklı										
	Mantıksız										
	Kültürlü										
	Kültürsüz										
	Güçlü	●1.77									
	Zayıf										
	Ciddi										
	Ciddi olmayan										
	Aktif										
	Pasif										
ERİLLİK	Kaba										
	Narin			●4.23	●4.62						
	Erkek		●2.38					●2.77	●2.46		
	Dişi			●4.23							
	Dayanıklı		●2.38			●2.92	●2.69				
	Dayanıksız										

Malzemenin işlevsel yapıda kullanılmasıyla ilet-tiği anlam; gözlemlenen konutun kullanıcısının kişiliğinin değerlendirilmesi ile bulunmaya çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili varılan sonuçlar ge-

nel olarak; malzemenin işleve bağlı olarak kul-lanılmasıyla ilet-tiği anlamın değişebileceğini göstermektedir. Buna ek olarak da malzemenin algısal düzeyde ilet-tiği birleşmiş anlamlara da-

yanarak pek çok kişisel özelliğin belirlenebileceği de elde edilen bulgular arasındadır.

Analizler sonucunda; malzemenin işlevden bağımsız olarak, salt fiziksel özelliklerinin ilettiği anlam ile işleve bağlı olarak ilettiği anlamın bazı sıfat çiftlerinde değişmediği tespit edilmiştir. Erillik ile ilgili sıfat çiftlerinde işleve bağlı ve işlevden bağımsız olma durumunun her ikisinde de taş en güçlü anlamları iletirken ahşap en zayıf anlamları iletmiştir. Benzer biçimde taşın anlamsal olarak güvenilir, soğuk, güçlü, dayanıklı, kibar değil şeklinde, ahşabın sıcak, kompozit malzemenin de soğuk olarak anlamlandırılması, ahşabın kişilik özelliğini en olumlu yansıtan malzeme olarak değerlendirilmesi malzemenin fiziksel yapısına bağlanabilir. Belirtilen sonuçlara göre bazı sıfat çiftlerinde anlamın değişmemesi; anlamın malzemenin doğrudan fiziksel özellikleri ile ilgili çağrışımları taşımasından kaynaklandığı ve simgesel anlamının işleve bağlı kullanımda bu nedenle farklılaşmadığı şeklinde açıklanabilir.

Malzemenin işlevden bağımsız ve işleve bağlı olarak değerlendirilmesiyle elde edilen anlamın karşılaştırılmasıyla; iletilen anlamın değiştiği konusunda belirgin bulgulara rastlanmıştır. Örneğin; malzeme işlevden bağımsız olarak değerlendirildiğinde denekler tarafından kaba anlamının en çok taş ile iletildiği belirtilirken; işleve bağlı olarak yapılan değerlendirmede ise siva tarafından iletildiği saptanmıştır. Malzemenin işlevden bağımsız olduğu durumda; malzemenin doğasına dayanarak taşın kaba olarak anlamlandırıldığı düşünülmektedir. Ancak işleve bağlı olarak yapılan değerlendirmede; varsayılan kullanıcıyı değerlendiren deneklerin negatif bir kişilik özelliği olarak kabalığı negatif anlamlarla örtüşüğünü düşündükleri siva kaplama ile ifade ettiği görülmektedir. Bu noktada malzemenin anlamının işleve bağlı olarak değiştiğinin tespit edilmesinin yanında kullanıcının kişiliğinin de malzemeye bağlı olarak anlamlandırılacağı görüşü doğrulanmaktadır. Benzer şekilde; statü ile ilgili olumlu anlamları işlevden bağımsız olarak en çok taş iletirken, işleve bağlı olarak en çok kompozit malzemenin ilettiği belirlenmiştir. Buna dayanarak kompozit malzemenin kullanıl-

dığı yapı tipleri ve ürün maliyeti gibi konular düşünüldüğünde; bu malzemenin statü sembolü olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Mesleki uzmanlardan oluşan denek grubunun görüşlerine dayanarak; işleve bağlı olarak cephe kaplamasında tercih edilebilecek malzemenin de değişeceği tespit edilmiştir. Örneğin; taşın güçlü, dayanıklı, ahşabın sıcak, evcimen gibi anlamlarıyla konutta kullanılması uygun bulunurken, sıvanın soğuk, dayanıksız gibi anlamlarıyla herhangi yapı türünde kullanılması önerilmemiştir. Deneklerin bu noktada geçmiş deneyimlerinin öne çıktığı ve günümüz yapılarında sıvanın gecekondular gibi kimliksiz örüntülerde yaygın kullanımından dolayı olumsuz bulunduğu düşünülmektedir. Çağdaş bir malzeme olan kompozit kaplamanın, ofis binaları ve ticaret merkezleri gibi yapılarda kullanılmasının denekler tarafından uygun bulunması, konut için önerilmemesi ise malzemenin güvenilir, gösterişli, kültürlü, modern ve evcimen değil gibi anlamları iletmesine, malzemeyle kullanıldığı yapının işlevsel türünün ilettiği anlamla örtüşmesine bağlanabilir.

Öte yandan malzemenin anlamının malzemenin fiziksel yapısından kaynaklandığı, malzemenin doğal ya da yapay oluşunun anlamı etkilediği tespit edilmiştir. Sonuçlar; doğal, yarı işlenmiş ve yapay olarak sınıflanabilecek malzemeler arasında doğal malzemelerin ilettiği anlamların diğerlerine göre daha olumlu değerlendirildiğini göstermektedir. Ayrıca; işleve bağlı olarak kullanıldığında malzemenin ilettiği anlamın değişebileceği de çalışmada ortaya çıkan önemli sonuçlardan biridir.

Farklı malzemelerin hangi anlamları ilettiği ve özellikle konut gibi kullanıcısı belirli bir yapıda kullanılan malzemelerin ilettiği anlamın bilinmesi simgesel anlam üzerine yapılan çalışmalarda sorgulanan önemli konular arasındadır. Çalışma bu konuya da ışık tutarak; belirlenen malzemelerin varsayılan konutta kullanılmasıyla, hangi malzemenin kullanıcısı hakkında hangi anlamları ilettiğine ilişkin bulgulara ulaşılmasını sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Arias E.G., (1993). *The meaning and use of housing*, Avebury pres, London.
- Becker, F.D., (1977). *Housing messages*, Dowden, Hutchinson & Ross Inc. Stroudsburg.
- Broadbent, G.H., (1975). *Function and symbolism in architecture* in Honikman, B., ed, *Responding to Social Change*, Pennsylvania Dowden Hutchinson & Ross, 73-88.
- Cherulnik, P.D., Wilderman, S.K., (1986). Symbols of status in urban neighborhoods, *Contemporary Perceptions of Nineteenth Century Boston, Environment and Behavior*, **18**, 5, 604-622.
- Cooper, C., (1974). *The house as symbol of the self* in lang, J., Burnette, C., Moleski, W., Vachon, D., eds, *Designing for human behavior: architecture and the behavioral sciences*, Dowden, Hutchinson & Ross, Inc., 130-146.
- Duncan, J.S., (1985). The house as symbol of social structure in altman, I., Werner C., eds, *Home Environments*, Plenum Press, NY., 133-151.
- Eco, U., (1980). Function and sign: The semiotics of Architecture in Broadbent, G., Bunt, R., Jencks, C., eds, *Sign, Symbols and Architecture*, John Wiley & Sons.
- Hartshorne, C., Weiss, P., (1960). *Collected papers of charles sanders peirce*, **1**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- İmamoğlu, V., (1996). İnsan, ev, ve çevresi: Ankara'da Bir toplu konut araştırması, *Konut Araştırmaları Dizisi: 15*, TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Karagöç, O., (2002). Toplu konut alanlarında simgesel performansa yönelik kullanım sonrası değerlendirme modeli, *doktora tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lang, J.T., (1988). Symbolic aesthetics in architecture: towards a research Agenda in Nasar, J. L., ed, *Environmental Aesthetic*, Cambridge University Pres, 11-26.
- Lawrence, R.J., (1987). *Housing, dwellings and homes*, John, Wiley & Sons.
- Nasar, J.L., (1989). Symbolic meaning of house styles, *Environment and Behavior*, **21**, 3, 235-257, Sage Publications.
- Nasar, J.L., (1994). Urban design aesthetics, the evaluative qualities of building exteriors, *Environment and Behavior*, **36**, 3, 377-401.
- Sadalla E.K., Sheets V.L., (1993). Symbolism in building materials, self presentational and cognitive materials, *Environment and Behavior*, **25**, 2, 155-180.
- Saussure, F., (1966). *Course in general linguistic*, eds, Bally C., Sechehaye A., Reidlinger A., Mc Graw Hill Book Co., NY.
- Yücel, A., (1981). Mimarlıkta biçim ve mekanın dilsel yorumu üzerine, *doktora tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.